SYNAGOGE OP ARUBA INGEWIJD

RUIM twee eeuwen nadat de eerste jood zich op het eiland Aruba vestigde, wordt hier Beth Israël, de eerste synagoge geopend.

Het was 1754. Aruba was gesloten gebied. Wijs geworden door de ervaringen inzake grondusurpatie op Curaçao weigerde de Westindische Compagnie, alleen-eigenares van alle grond op onze eilanden, allen de toegang tot Aruba. Niemand mocht zich hier vestigen. De enige blanke was de commandeur die op Sabaneta woonde. Aan de baai aldaar was de bestuurspost van het eiland gevestigd; Oranjestad bestond nog niet. Laurens Croes, een Curaçaoënaar, was in 1754 commandeur, en om de orde te houden onder de Indianen had hij de beschikking over een paar „ruiters", soldaten zouden wij ze tegenwoordig noemen.

ER gingen soms jaren voorbij zonder dat er iets te doen was. In 1722 kwam er in Sabaneta een zeerover aan wal, roofde vee en een paar Indianen, en vertrok zonder dat men veel tegen hem kon uitrichten. In 1735 zag men een groot schip passeren, het waren een paar wereldreizigers, die het de moeite niet waard vonden op Aruba aan wal te gaan, maar in hun reisverhaal optekenen dat het water er groenig van kleur was. In 1750 gebeurt er iets ernstigers: drie slaven van commandeur Daniel Nieuwkerk vermoorden in koelen bloede de zuster van de commandeur met haar kind en twee slaven. De ruiters van de commandeur deden niet veel, want wij vernemen dat de opstandige slaven bovendien nog een paar geweren stalen uit het commandeurshuis en met provisie en al de bosjes in vluchtten.

JOODSE VESTIGING

ECONOMISCH ging er op Aruba heel weinig om. Er was alleen paardenfokkerij. Het was verboden zich op Aruba te vestigen. Van Compagnieswege werden er paarden geëxporteerd; op de eilanden waar men suikerplantages had, werden paarden gebruikt in de molens. Kwam er op Curaçao een order, dan stuurde de directeur een bericht aan de commandeur op Sabaneta en deze liet door de Indianen een aantal paarden vangen, die dan werden verscheept.

Nu woonde er sinds 1671 op Curaçao een Mozes S. Maduro, de stamvader van de tegenwoordige bekende Curaçaose familie. Deze Maduro had verscheidene zoons. Zij gingen in zaken of deden wat aan plantage-exploitatie; er was er een die makelaar was, een ander was scheepskapitein, kortom, de Maduro's vormden langzamerhand een uitgebreide familie, welker telgen allerhande beroepen uitoefenden. Een kleinzoon van de immigrant Mozes, zelf ook Mozes geheten en op Curaçao geboren, wilde zijn vleugels uitslaan en vroeg vestigingsvergunning aan op Aruba. Op zichzelf was dit een heel bijzondere daad, want zoals wij zagen, was Aruba gesloten gebied.

Vermoedelijk omdat de Maduro's toen reeds invloedrijk waren, kreeg Mozes Maduro de verlangde vergunning en in 1754, dit jaar dus 208 jaren geleden, vestigde hij zich als eerste jood op Aruba. Het was tevens de eerste blanke kolonist, die hier kwam en aan wie bij concessie aan de Zuidzijde van het eiland „zooveel akkers grond" werden afgestaan, als men meende, dat hij „ter bebouwing" nodig zou hebben. Klaarblijkelijk was Maduro dus van plan niet in de paardenhandel te gaan, maar een plantage te stichten. Alvorens zich op Aruba te vestigen moest Mozes Maduro een eed afleggen, waarin hij gehoorzaamheid zwoer aan de commandeur en verklaarde te zullen helpen de waterputten te reinigen, geen negotie te zullen drijven, en te weten dat de grond hem alleen geleend werd en bij zijn dood weer zou terugkomen aan de Compagnie, tenslotte verklaarde hij zich akkoord met de regeling dat hij zonder meer van het eiland gezet zou kunnen worden, als hij zijn eed niet nauwkeurig nakwam.

Een eed, die ons doet zien dat er vroeger aan vestigingsvergunningen heel wat zwaarder verplichtingen verbonden waren dan nu, maar waarbij men moet begrijpen dat de Compgnie als grond-eigenares zich veilig wilde stellen.

ANIMO DUURT KORT

HOE het onze Mozes Maduro vergaan is, weten wij niet. Er zijn geen archiefstukken gevonden, waaruit dit kon blijken. Wel weten wij, dat er, toen het tegen het einde der 18e eeuw gemakkelijker werd een vestigingsvergunning te krijgen, verschillende joodse kooplieden van Curaçao naar Aruba zijn gegaan. Zij vestigden zich op Pontón, omdat de Paardenbaai voor hun handel gunstiger was gelegen dan de Commandeursbaai. Geleidelijk aan ontstond zo een dorpje aan de Paardenbaai, het tegenwoordige Oranjestad. In 1796 ging men aan de Paardenbaai bouwen. De oudste gegevens omtrent de bevolking van Aruba zijn van 1806 en daaruit vernemen wij dat er in dat jaar 9 joden op Aruba woonden.

Het aantal joden bleef zich uitbreiden. Verscheidene joden van Curaçao vestigden zich op Aruba. In 1816 waren er 19 joden, in 1833 telde men er 31.

Er kwam echter een periode van grote armoede voor Aruba, zodat de animo om er zich te vestigen geleidelijk afnam.

De weinige joden die er op het eiland leefden, leidden steeds een eenzaam bestaan. Een synagoge was er niet. Of zij tezamen kwamen voor hun godsdienstige verplichtingen weten wij niet. Het enige wat hen bond was de kleine begraafplaats aan de tegenwoordige Boerhaavestraat waar 7 volwassenen en 1 kind begraven zijn. Helaas is er over de geschiedenis van deze oude dodenakker niets bekend. In 1943 is hij voor het laatst gebruikt. Van de opschriften op de 6 oude graftekenen zijn er 5 volkomen onleesbaar: de enige zerk welker opschrift ontcijferd kan worden is van David Capriles, overleden in 1883. Deze Capriles was in 1799 op Curaçao geboren en dus een van degenen, die zich in de eerste helft der vorige eeuw op Aruba vestigden.

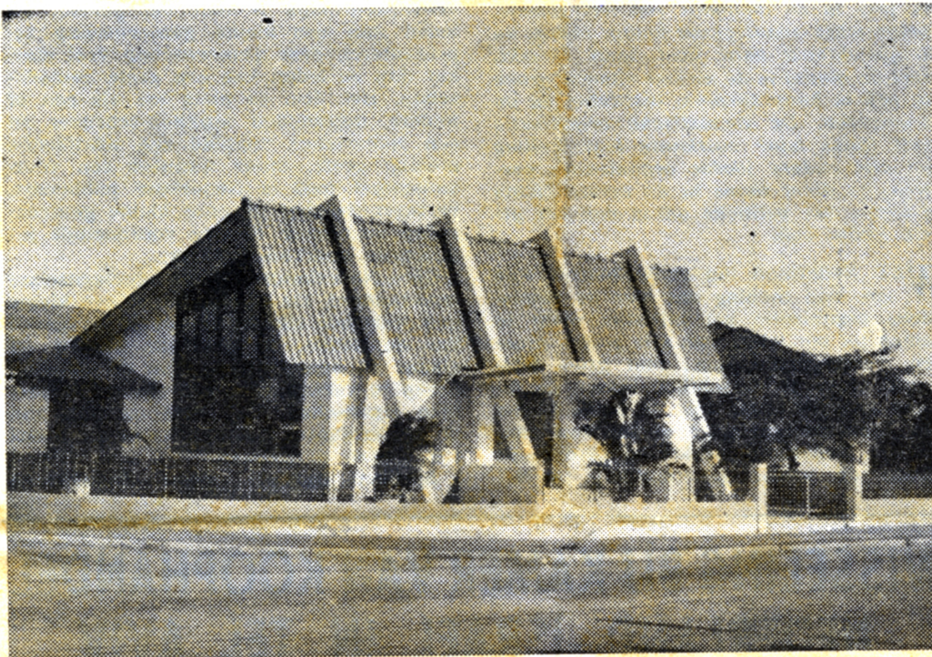
LEVIE POSNER

OMSTREEKS het begin van de eerste wereldoorlog kwam als militair naar Curaçao de in 1893 in Rotterdam geboren Levie Posner. Op Curaçao deed hij dienst bij de politie. Deze heer Posner, in de wandeling „Louis" genoemd, bleef na zijn militaire verplichtingen op het Westelijke halfrond. In New York werkte hij enige tijd, doch keerde later terug naar de Antillen. Hij bezocht St. Maarten en Saba en op laatstgenoemd eiland vond hij een vrouw. In 1922 stichtte Posner een zaak op Curaçao, maar het oog van de zakenman zag in Aruba meer toekomst en in 1923 bracht Posner zijn zaak naar Aruba over. Op 22 november a.s. zal Posner's Agencies NV, zoals de zaak thans heet, 40 jaren bestaan. Nog jong, in 1949, is Louis Posner overleden.

Na Posner is een geheel nieuw element aan de bevolking toegevoegd. Hij was de eerste asjkenazische jood, die naar Aruba kwam. De joden, die wij tot nu toe op Aruba ontmoetten, waren geïsoleerde Sefardische joden van Curaçao.

Posner, aanvankelijk natuurlijk eveneens een geïsoleerde figuur, werd door vele andere joden gevolgd, een groep die zo toenam, dat zij een wezenlijk bestanddeel van de Arubaanse bevolking ging uitmaken.

Posner kwam, toen er nog geen sprake was van welvaart. Maar de onbemiddelde ex-politieagent bleek een uitnemend zakenman te zijn en toen in 1928 gezaghebber Isaac Wagemaker hier arriveerde en werd ondergebracht in de toenmalige pasanggrahan, waar men zelf zijn potje moest koken, was het Louis Posner die de gezaghebbersfamilie bijstond. De Wagemakers hadden natuurlijk geen spiritustoestel bij zich en twee weken lang kookte mevrouw Posner de maaltijden voor de gezaghebber.

ASJKENAZIEM

LANG is Posner niet de enige jood op Aruba gebleven. De werkgelegenheid werd met de komst van de Lago groter. Van de Britse Caraïbische eilanden kwamen na 1930 mensen naar hier, maar ook joden uit Oosteuropese landen, waarvan men op Aruba nimmer had gehoord. Uit Polen en Roemenië en uit Tsjechoslowakije. De Tsjechische joden waren bijna zonder uitzondering handwerkslieden bij het oliebedrijf; de anderen bezetten de kleinhandel en deden dit zo snel, dat na verloop van betrekkelijk korte tijd nagenoeg de gehele kleinhandel in hun handen was. Hierbij dient men natuurlijk te beseffen, dat er in de jaren omstreeks 1930 nog maar een weinig omvangrijke kleinhandel was. Stond er in dit jaar nog maar één jood, nl. Louis Posner, in de statistieken van Aruba vermeld, kort daarna waren hier andere joden, waaronder de heer en mevrouw Gil en Hanna Pick, wier op Aruba geboren zoon Levi het eerste joodse kind was dat, in 1931, op Aruba werd besneden. Dr. Robles verrichtte de plechtigheid en er werd een oorkonde van opgemaakt, die men aan gezaghebber Wagemaker heeft aangeboden. Levi Pick woont thans in de Verenigde Staten.

Huwelijken vonden plaats; nadat bruigom en bruid bij de burgerlijke stand waren geweest, verrichtte een Israëliet die op de hoogte was van de ritus, de godsdienstige ceremonieën. In 1948 telde Aruba 193 joden.

KEHILLA

OP Curaçao heeft men van oudsher een sefardische gemeente; omstreeks dezelfde tijd dat asjkenazische joden naar Aruba kwamen, vestigden er zich ook op Curaçao, zodat zich daar een in 1958 officieel erkende Curaçaose Asjkenazische Gemeente vormde, die ongeveer 120 leden telt en in 1959 een eigen synagoge op Scharloo opende.

Op Aruba, waar volgens de in 1960 gehouden volkstelling 202 joden zijn — asjkenazisch dus — is men al in 1942 begonnen in de Aruba Country Club synagogediensten te houden. Tussen 1950 en 1960 bloeide het joods-godsdienstige leven hier op en de joodse gemeente besloot tot de bouw van een eigen synagoge. Deze verrees aan de Adriaan Laclé Boulevard.

J. HARTOG